

14.213.083

20. IV. 29

Я ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 750.

МАРКО ВОВЧОК

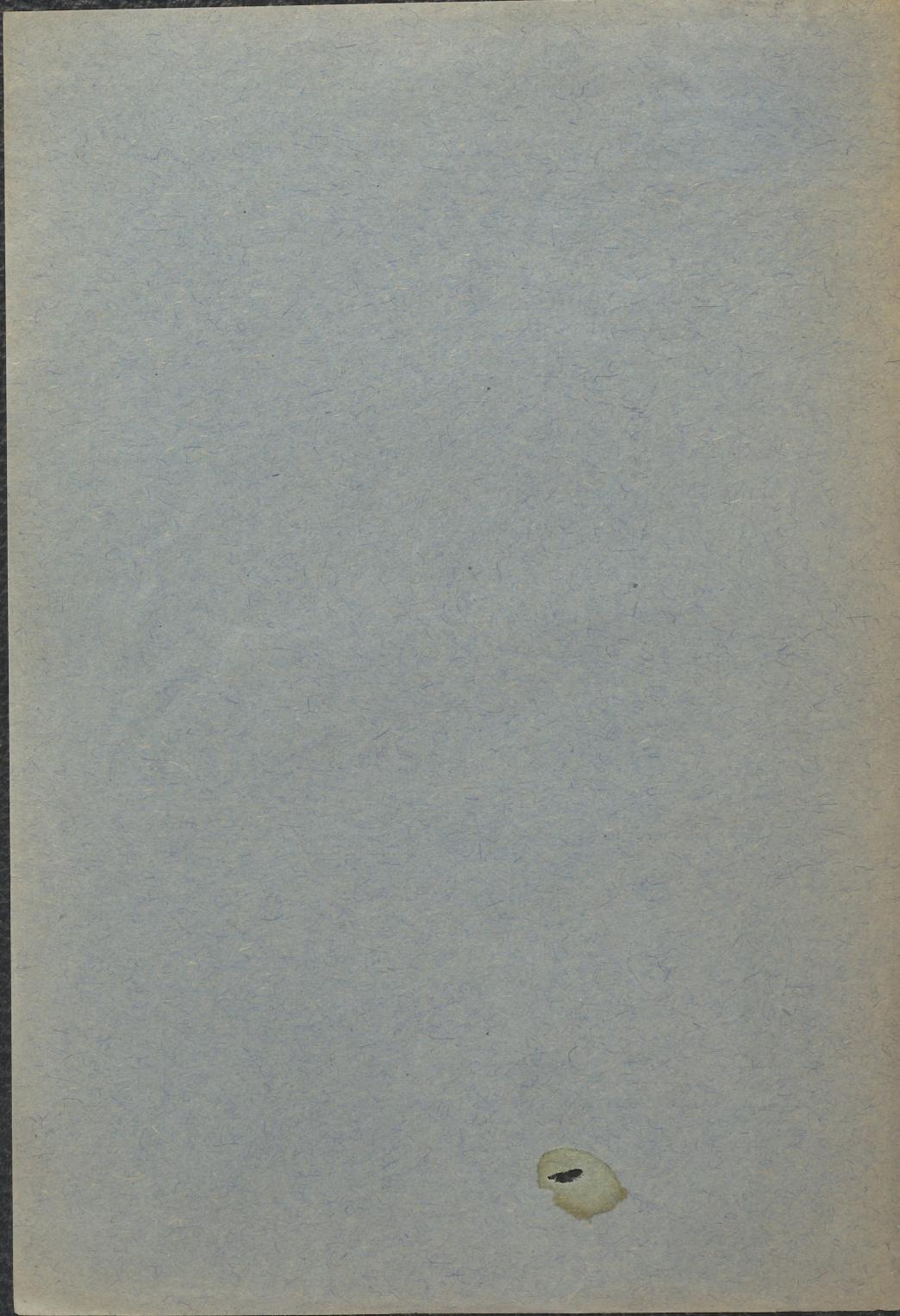
СЕСТРА

ЛЬВІВ, 1929

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка

ВИДАННЯ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“ Ч. 750.

МАРКО ВОВЧОК

С Е С Т Р А

ЛЬВІВ, 1929

НАКЛАДОМ ТОВАРИСТВА „ПРОСВІТА“

З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001020255372

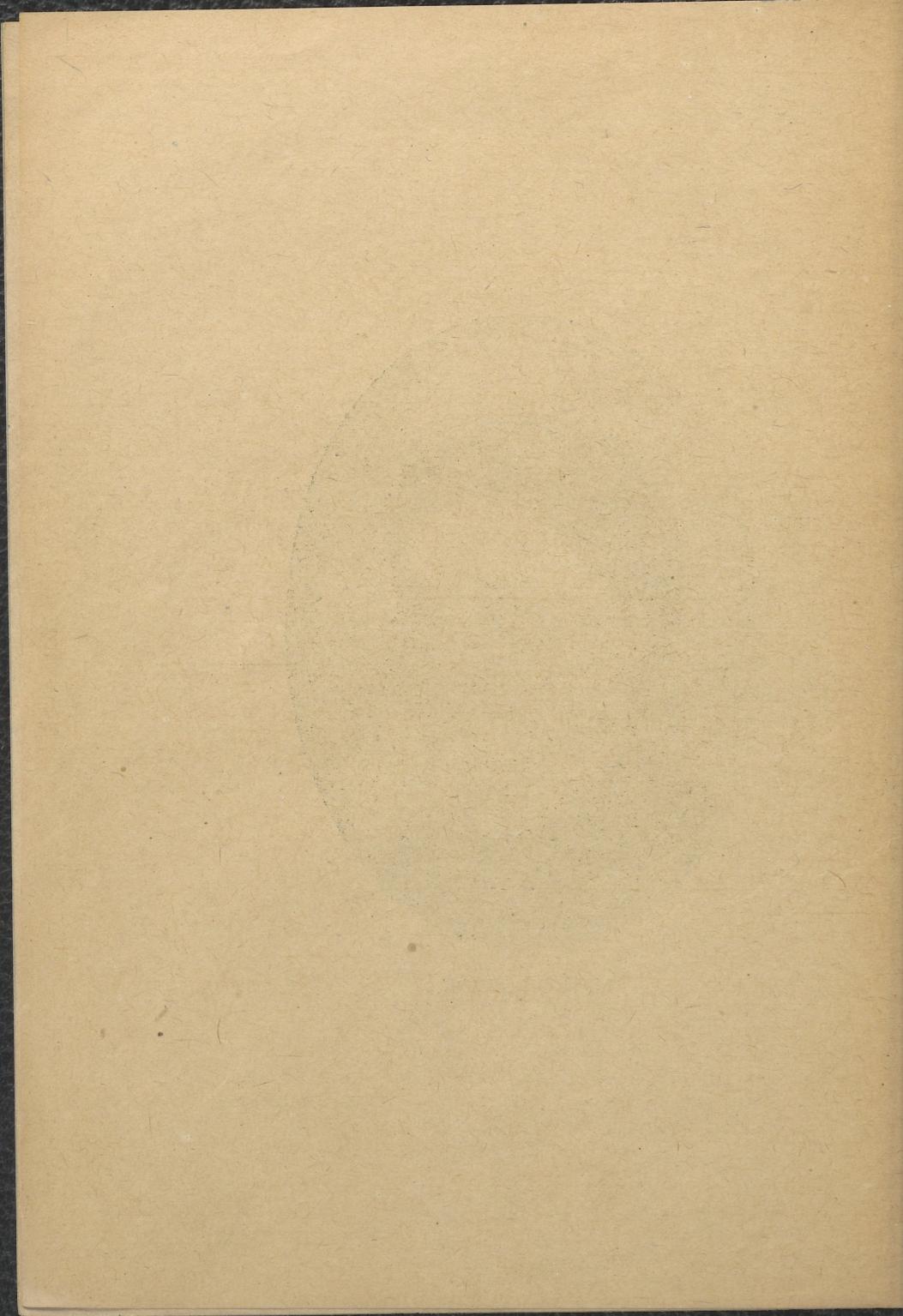

II 1.213. 083

МАРКО БОВЧОК.

I.

Мати вмерла — я ще малесенькою була, добре й не памятаю. Тільки мені наче сниться, що хитав мене хтось у колисці і співав надо мною тихе-сенько.

Як маму поховали, батько не хотів удруге оженитись. „Не буде вже над мою першу милу“, — було каже. — „Коли Господь її приняв, нехай уже діточки господарють!“

Батько наш був дуже добрій; жалував нас обох рівно, і брата й мене. Жили ми при достатку, всього було доволі, ѹ що було собі задумаю, те й зроблю: все мені вільно було. Що яке то мое дівовання було розкішне і веселе, то й згадать любо! Нехай мій батенько царствує!

Погуляла дівчиною років зо три; сватають мене. Я все не хочу, а батько не силує, хоч там які були й багаті і пишні женихи. Аж ось послав і мені Господь до пари й до любові. Мій жених був хороший такий, Господи! Чорнявий, ставний... Так то вже я його сподобала! Тільки й на думці, що Павло: якби то хучче побачитись! А він не з нашого села був, геть із чужого. Побачу — й веселенька, а не побачу, — то такий уже сум мене візьме, такий жаль обійме, що й світ мені не ми-лий! Спіznиться він на гуляннячко, я й очі виплачу. — „Може“, думаю, „в його друга є дівчина“. — Коли так по Семені, другого дня, і не сподівалась і не снилося мені, тай посватавсь він. Батько поблагословив. Дарма, що чужосторонній, та господар був добрій, хазяйствува, що й на стороні його всяке знато.

Привіз мене чоловік на своє господарство. Боже мій ми-лий, як то жили ми любенько! Та не

дав йому Господь довгого віку... Тільки всього два роки була я за ним. Такий він був любячий до мене! В хату, то й заглянуть весело: як у віночку. Сидимо, робимо, чи так говоримо, усе собі вкупці.

Коли тут — лиxo мені тяжке — рознедужався Павло мій. Кидалася я й до знахорів і до лікарів — ніхто нічого не врадив! Смерти, кажуть, не відперти... помер Павло...

Приїхав за мною батько, тай узяв до себе. Чоловікову хату продали і худобу всю.

„Живи в мене, дочки! Чого ти маєш у чужому селі одинока сидіти? Хіба ти сирота, нехай Бог милує!“

II.

А брат мій тими часами оженився, узяв таки з нашого села дівчину; моторна така, чепурна, що й годі! І дитинка в їх була, дівчинка, як ясочка, свіжа й повна, як гурочок.

Не поплакала я ще й пів року за своїм Павлом, а тут і батька ми поховали. Кажуть люди: як одна біда йде, то й другу за собою веде; то не дурно й кажуть! До якого часу ми добре жили; далі зубожів мій брат: то хліб йому не вродив, то худоба вигинула; а пятеро діток Бог дав: дві дівчинки й три хлопці. Журиться так брат, аж вяне. Невістка смутная ходить, і дітکи навіть посумніли. Таке вже настало, що й хліба ні защо купити.

„Сестро!“ — каже брат, — „коли твоя ласка, позич мені грошей! Як буду жив, зароблю — віддам, а вмру, то Бог тобі віддасть!“

Я й позичила йому ті гроши, що за хату й за худобу взяла, та ніби в нас і в хаті повеселішало: і брат заговорить, і братова всміхнеться, і дітвора бубонить, регочеться. Я радію: „Слава Господеві, що і в нас, як і в людей, благодатно!“ Купив мій брат худобу, став потроху розживатися.

Ми з братом щиро любилися зроду, змалку. Щоб посваритись або скривдити одно одного, крий Боже! Вже як там не погодимось на чому, то подаруємося.

І небожата мене дуже жалували, аж за мене, було, змагаються між собою: „Се моя тітка!“ а той собі тягне: „Моя!“ Та як учепляється цілувати, то, було, й роботу з рук вихоплять і хустка з голови спаде...

Тільки братова багацько гордувалася. Вже ж я й годила як малій дитині, та ні, не вгодила! „Братова, серце!“ — було, кажу їй, „зробимо так та оттак, то добре буде“. Там чи купити що, чи продати, — зроду-віку не послухає; хоч шкода з того видима буде, а вона свого докаже. Перед нею застихну, поплачу нишком, тай годі. Не хотіла брата турбувати; знов до неї з ласковою мовою підійду.

Якось росаду з нею садимо в городі. Я говорю до неї; вона, мов не чує, відійшла собі геть. Важко мені на серці — заспівала собі; співаю, а сльози так з очей і ллються... Коли чую: „Боже помагай, і день вам добрий!“ — Дивлюсь — се наша сусіда. Перехилилась через тин, та й кланяється.

Я хутенько втерла сльози. „Добрий день“, кажу, „сестрице!“

— А я оце до вас іду...

„Та милостиж вашої просимо!“

— „Чи не продалиби ви мені росади трошечки?“

„То вже для чужого продати, а для сусіди треба й так дати“.

— „Коли ваша ласка, серце!“ — і простягає мені глечичка.

Я набрала скільки там у глечичок, тай дала їй. Подякувала та жінка тай пішла собі.

Братова на мене й накинулась: „Се“, каже, „як усі господарюватимуть, то й господарство мое рознесуть чисто! Таки й золоту гору розимчать!“

Як почала, як почала... Мати Божа милостива! Я тільки слізми вмиваюсь...

„Братова!“, — кажу, „не жалувала я для вас нічого, поки що мала! Гріх вам буде, що ви мене хліба куском тепер дорікаєте!“ Покинула робити й вийшла з города.

Тяжко й важко мені. Узяла собі таку думку:

„Покину їх, піду служити!“. Зібрала своє добро: що в клуночок склала, а що — покликала братових дівчаток та їх обділила. У мене було всякої одежини й не злічити, а все добра, нова. Скільки полотна було, хусток, плахот, юпок!. Діти радіють; зараз дівчатка й почали вбиратись. — „А чи мені гарно, тітусю?“ — „А мені?“ — „Як віддамся, то завяжу оцю червону хустку“, говорить, а сама ще така, як узлик. Джергочуть коло мене, а мені вже так жалко, що й словечка не скажу; за слізоньками світу божого не бачу!. І діти помітили — жалують мене: „Тіточко-любочко!. Чого ви журиєте? Може хто вас налаяв? Може ви нездужаєте?“ Обсіли мене, як дрібні пташенята. „Не плачте“, вмовляють та мені рученятами очі затуляють.

III.

Чую, так над вечір, брат іде. Я уступилась, тай сіла в кутку. Він веселий увійшов: „Здорові, діточки і ти, сестро!“ За ним і братова в хату. Посідали вечеряти вони й діти.

„А ти чому не йдеш, сестро?“
— „Спасибі, братіку, не хочу“.

Він подививсь на мене пильно, і жінці в очі, похитав головою. „О, жінко!“, каже, „се вже, бачу, твої примхи! Не обижай сестри: гріх тобі буде!“

— „Оце мені лиха година та нещаслива! Хібаж я в тебе наймичка, що мені не вільно й словечка сказати! Ганю я твою сестру, чи що? Я тільки щиру правду сказала!“

Покинула вечеряти і з хати пійшла.

А старшенька дівчинка до батька: „Чого се, тату, тітка все плаче? Так плаче, що Господи! Що мати їй сказала?“

Брат змовчав, тільки по головці дівчинку погладив.

По вечері зблишився до мене, сів поруч зо мною, та: „Сестро моя“, каже, „не журись, голубко! Доси жили з тобою любенько, требаб так і звікувати. Нас тільки двойко в світі... Подаруй

моїй жінці яке там незвичайне слово, зроби мені таку велику ласку, сестро моя рідненька!“

— „Братіку мій, голубчику! Нехай же мене Господь милосерний боронить, щоб я з тобою в сварку заходила“, — кажу. „Що твоя жінка мене обидила, я їй те дарую, тілько важко мені на серці, братіку мій! Нехай поплачу — полегшає.“

„Не плач, сестронько, годі!“

— „Я, брате, хочу вас покинути.“

„Не плач, сестронько, годі!“

— „Піду служити!“

„Що се в тебе за думки такі, сестро! Зглянься на Бога!“ — Почав мене вговоряти та вмовляти, і жінку привів — і вона просить: „Не кидай нас!“

Почули діти. Боже, як кинутися до мене та в плач! „Тіточка наша любенька хоче нас кидати! Не кидай, ми тобі будем годити, ми тебе шануватимем!“

Що против кого, а против дітей я й не зговрюю. Пригорнула малих до серця, та тільки плачу.

А брат думає, що то вже я роздумалась, дякує! — „Спасибі, сестро, що ти моїх діток жалуеш! Та вони без тебе посиротіли, як без рідної матері“.

Полягали спати. Я й очей не звела: обняли мене думки та гадки, та журба пекуча. Трудно було й здумати, що десь наймичкою маятимусь! Мала й худобу і господарство своє, зросла в розкоші, а доводиться служити за хліба шматок, та годити може і лихому і ледачому кому! Треба й правду й неправду терпіти, треба привикати! Зазнаю чужої сторони, яка вона є! Перебуду всякого горя й лиха! Ніхто мене не пожалує; ніхто не сяде, не зажуриться коло мене, ані словця любого та широго не промовить! Звісно, чужі люди, хоч і добрі, та не знатимуть, яка я, а я знов їх не знатиму.

IV.

Ранісінько-ранісінько скопилась. Усі сплять; іще на зорю не займається — імла. Востаннє глянула на діток, на брата. І братової жалко стало. Взяла свій клуночок та тихенько й вийшла з хати.

Іду, іду і не оглядаюсь. От і велика могила, що геть за околицею зеленіє. Зійшла на могилу, тай глянула тоді на своє село! А сонечко саме сходить... Село як на долоні, так мені в очах і замигтіли білі хати, колодязнє цямриння, розквітлі садки й городи. Побачила й батьківське подвір'я, і ту вербу кучеряву, гилясту, що малою ще дівчинкою під нею гралась. Стою і з місця не ворухнуся — задивилась. Що мені там кожна стежечка, кожний кущик знайомісінькі; дивлюсь туди на дітство й діування своє розкішне, і замужжя щасливе, і вдівство гірке — все мов по писаному вичитую.

Куди мені йти? Нікого й нічого не знаю, і сум і неспокій мене обіймає. Чула колись іще від батька-покійничка, що в Демянівці живуть якісь родичі наші: матусина небога була віддана туди за коваля Ляща. „Піду собі до їх“, думаю, „все мені буде охотніше служити, де мій рід ведеться“.

Іду шляхом — боюся так, що Мати Божа! Раденька вже, як хто навстріч мені береться. А шлях не спить: то той стрінеться, то інший, то возом єде, то йде. Вже скільки сіл минула, і козачих і панських, не забарююсь і не дуже в речі захожу: розпитаюсь дороги в Демянівку, подякую за хліб-сіль, тай далі.

Другого дня притомилася я дуже, тай сіла спочити в холодку під вербою. Округи мене то жито полові, а в житі купка льону голубо цвіте; то ячмінь колоситься, оддалеки гайок синіє, пісочаний шлях у гору закручується, як золота нитка; день Бог дав жаркий і вітерець не дмухнє — тихо; тільки якась пташка сама собі щебече, наче моя душа бідолашна, та гудуть бджоли понад пахучою гречкою.

Коли дивлюсь — ідуть якісь люди гурбою, і старі, і молоді, і дітвора; зблизились до мене й на добрий день дали: — „Добрий день!“, кажу й собі. „Сідайте та відпочиньмо трохи“. — Бачу, що дуже вони потомлені.

„Звідки вас Господь несе?“, питаю чорно-

брому, хорошу молодицю, що дитинку на руках тішила.

— „На прощу ходили, у Київі були“, — каже. — „А вас куди Мати Божа та добра доля веде?“

„У Демянівку, коли знаєте“.

— „Оцеб то не знати, коли самі з Демянівки! Се нам один шляшок із вами, то разом і підемо!“

„А чи не знаєте там коваля Ляща?“

— „Ляща? Який же то коваль Лящ? Ні, серце, не знаю й не чула. Є в нас Лящі, так то не ковалі, а так собі хлібороби, як і ми“.

— „Спитай мене, молодичко“ — озвалась стара бабуся, обділяючи діток, що обсіли її, хлібом і поглядаючи на мене ласково. — „Я знала ще того коваля Ляща і жінку його знала, — нехай над обома земля пером! Добрячі були люди по-кійнички!“

„А давнож вони померли, бабусю?“

— „Давненько, мое серце! Вже років із дев'ятьнацять буде. На одному тижні й померли; як широ любилися, так одно без одного й не жило. Перше він переставився, а за ним і вона; вкупі поруч і поховали їх. Хата спустіла, бо не було в їхні роду ні плоду. Се мабуть чи не до них ішла? Може родичка? Бо вона була здалека взята“.

„До них, бабусю, та лиха моя доля!“

— „Нехай Господь милує! Щож тобі за пригода така, серце?“

„Іду служби шукати, то думала, що родичі то службу мені нарають, а тепереньки, головко моя бідная, не знаю, що й робитиму!“

— „Шкода журитись, молодичко! Журбою поля не переїдеш! Ось я тобі службу нараю. Іди до нашого отця Івана служити. Я в його й хрестилась, і вінчалась, і досі живу, та мабуть і вмру в його. Що то за добрячі люди, старосвітні, прості! Їх тільки двойко, обое старенъкі вельми. Була дочка, віддали заміж, та не довго й господарювала — вмрла. Дівчинка зосталась, то старі при

собі держать унучечку. Славне таке дитятко, що годі! Отець Іван уже дуже старий, і темний років із девять, а служби Божої не кидає. Дознався був владика, що сліпий старець чинить у божому дому відправу, і заборонив. Так люди виходили усенькою громадою просити за його, щоб оставлено. „Люди добрі“, рече їм владика, — „коли він такий вам любий, то я не бороню йому стояти при престолові божому й до кончини його віку; треба тільки мені вивірити на свої очі, що темний сліпець благоподобно службу Божу відправляє“. Наїхав владика і хвалу Богові віddав, що так твердо й непомилено темний править службу Божу, і хрестом його благословив... Іди до них, молодичко! Роботи буде не багацько. Здужатиму, то й я помогу“.

„Спасибі вам, бабусю моя ласкавая! Нехай же Господь дає вам усе добре!“

— „Ну, тепереньки пополуднуймо, тай поберімось далі. Сьогодня й дома заночуємо, коли Бог дастя!“

V.

Демянівка та в долинці, мов у зеленому гніздечку лежить. Село велике й багате. Дві церкви, одна мурівана висока, друга дерев'яна й давня сильне, аж у землю вросла й похилилась. Отець Іван жив за мурівanoю недалечко; мав собі домочок і садок і город — невеличке, та хороше хаяйствечко.

Над вечір увійшли ми в село і розбрелись прочани улицями. Кожне до своєї господи поспішається, а я за старою бабусею йду. Так мені чогось сумно й боязно, аж мое серце мре. Як перше, було, коли йду куди, то весело й залюбки, а тут і очей не смію підняти. Увійшла, тай стою сама не при собі. Чую, що стара за мене відповіщає.

„Увійди, та відпочинь, дитино“, промовив хтось тихо й поважно.

Звела очі, аж против мене на липовій лавці старий-старий дід. Очі його незрячі, і така в тих очахтиша та добрість, що я ніколи й не бачила.

Борода біла нижче пояса кучерявиться; сидить він у тінку, тільки вечірний промінь соняшний наче золотом червоним його обсипає.

Як почула я такі слова ласкаві, аж за серце мене вхопило. Сльози ринули мені з очей, а він простяг руку тай поблагословив мене. Бачу, ѹ вона увійшла: старесенька, малесенька, ледви від землі видно, а ще чайненька, говірка.

„Оставайся в нас із Богом, молодичко!“, каже. — „Ти молоденька, то ѹ хату нашу звеселиш, і внучечку мою втішиш. Біжи лише сюди, Марусечко, до нас! Ходи, не соромся!.. Така вже в нас соромляжа, мов засватана“.

Взяла за ручку невеличку дівчинку, гарненьку, чорнявеньку, що все зза дверей блискотіла оченятами, тай увела в хату. — Пожалуй же, Марусенько, молодицю, вклонися ѹ пошануй!“

От воно і вклонилось і привітало мене чепуренько. А я думаю собі: — Як то тепереньки небожата мої кохані? Чи згадують мене?

Осталась. Живу в їх місяць, живу ѹ другий; добре мені, так що годі: так мене жалують, як свою дитину. Ото, було, впораюсь у хаті, пообідаємо, тай посідаємо усі в садку під черешнею. Пантець тихенько собі сидить та думає, або молитви шепче, а то псальми співає — так хороше, Господи! Старенька пані-матка гомонять то те, то інше; я коло них тулюся та слухаю. І внучечка качається по садку білим клубочком, і до нас прискочить, і знов у гущавині зеленій зникне. Тихенько ѹ любенько день мине, що так, здається ѹ і вік свій звікував. Отже все мені туга невисипуща! Вони ѹ розважають і розговорюють. — „Не сумуй“, кажуть: то гріх великий. То дитина плаче, бо нічого не розуміє; а доросла, то повинна собі раду дати. Нехай помислить, що може трапитися ѹ добре ще в світі; а здоровля втратиш — яке вже буде життя! Годі, серце, послухай нас, старих! Он поглянь, який Господь вечір дав!

А сонечко заходить; річка тече як щире золото між зеленими берегами; кучеряві верби ку-

пають у воді похилі віти; цвітуть-процвітають маки городні і високоверхні коноплі зеленіють; де, коло білої хатки, червоніє рясне вишення, чи високий кущ калини стріху підпирає, закриваючи всю білу стіну; а хатинаж у розквітлому городі, як у віночку ховається. І зелено й червоно, і голубо й біло, і синьо і рожево коло тої хатки... Тихо й тепло, і скрізь червоно, — і на небі, і на згірях, і на воді. Господи!...

„Сей світ як маків цвіт; як то на тім буде!“, каже, було, стара, похитуючи головою.

— „Боже мій, Боже!“ — промовить пані-матка стиха.

А пан-отець підведе темні очі вгору: „Слава Господеві!“ рече.

VI.

Одного дня раненько іду з водою, коли на-встріч мені чоловік. Глянула — та сеж Трохим Рибець, із нашого села! Боже мій! Мало коромисла не впустила, і слова не промовлю — зраділа. А він: „Так се справді ви тут? Ми чули, та віри не няли. Брат ваш дуже за вами журиться: „Ідеш у Демянівку (а я, бачте, за колесами), може сестру побачиш“, каже мені, „то скажи, що засмутила вона мене сильне, і прошу я її милою просьбою, щоб до нас вернулась“.

„Ta чи здоровіж вони там?“, питаю, плачуучи. „А діточки як? Мабуть забули мене?“

— „Де вже забули! І досі плачуть, що ви їх покинули. Щож маю вашому братові казати?“

„Кажіть йому, що дуже мені жалко і його і ді-ток, і серце моє вяне..., а вже до його не вернусь! Шкода мене вмовляти, а силувати — тож не знаю, хто мене присилує“.

— „А тут же вам добре?“

„Так то добре, що й сказати не можна!“ — тай розповідаю йому, де я служу.

„Зайдіть лишень“, кажу, — „то я небожатам якого гостинця дам. Скажете: тітка прислала“.

От там узяла кілька грошенят, то те купила,

то те, — шлю їм. Провожу того чоловіка за село
та плачу-плачу!

„Скажіть, що я їх до самої смерті кохатиму,
а згадую що години, що хвилини. Куди гляну, що
заговорю, то все їх згадаю!“

— „Та добреж, добрє. Чому не сказати? —
скажу. Прощавайте! Нехай вам Господь помагає
із вашими господарями! Які то люди добрячі!
Привітали мене заїжжого, як семянина. От люди!“

„Так то вже їм Бог дав, що всі їм любі й милі“,
кажу йому.

— „То вже правда, що божі люди!“ — від-
казує чоловік, радіючи.

Провела його за село, того чоловіка, попла-
кала... Минуло з тиждень. У суботу білю хату, коли
біжить моя Марусенька: „До вас гости наїхали!“

„Які?“, питаю, а саму як огнем обхопило.

— „Та там якийсь чоловік такий чорнявий,
високий і молодиця гарна, і діточки з ними. Пи-
таються вас“.

Я й не схаменусь — стою. Коли бачу: брат
у хату з жінкою і з дітьми. Боже мій! світе мій!
Так я й зомліла: одно, що радість велика — поба-
чила, а друге — згадала своє горе й лихо.

Почали мене всі просити: „Ідь та їдь із нами.
Не послухаєш нас із жінкою (і вона просить,
тільки сама невесела), то діток наших послухай:
вони за тобою що дня плачуть“.

А дітки як учепились за шию мені, то й не
вступаються, цілуєть та просить: „Ідьте з нами,
тіточко наша кохана, ідьте!“

— „Ні, не поїду“.

Вони й заплакали, мої голубята; так слізочки
з очей і капотять.

Як припали вони, то не можна й відхилити
від себе. Відмовлялась я, відмовлялась, тай мусила
послухатись.

Пішла, попрощалась із господарями, подяку-
вала їм за милость і за ласку. Вони радіють, хоч
і жалко, що відходжу від них, та за мене радіють,
що Бог мені дав — і знов до брата йду, у свою

хату. Проводили мене хлібом-сіллю, поблагословили, а Марусечка то й плакала за мною, що покидаю її саму.

Увійшла я знов у ту хату, що в їй і росла, й діувала. Здається, що кожний куточок веселенько мені всміхається, і я наче відмолоділа; з дітствою кручусь по дворищу та бігаю; то на улицю вигляну, то в садок кинусь; сеж бо я й дома!... Та не довго радувалась.

Почала братова мені знов допікати. Вже тепер і ступити мені не дастъ; уже нема мені й промитої води: та те не добре, та се не гаразд! Та на свою голову приклекали собі біду! Як почне — Боже, твоя воля! Що я й обіла їх і обпила; та якось і про гроші мої згадала, що я їм позичила: „Ти думаеш, що ми тобі гроші винні? Іще з тебе требаб узяти: ти вже більш хліба в нас ізїла, ніж тих грошей було!“

А я віддала братові всі до копіечки, що взяла за худобу, а в мене були й воли хороші, не одна пара, й корови, і овечок отара велася, й хату продала, то всі, всі йому віддала.

„Ну“, кажу, „коли вже зїла я свої гроші, то Бог із вами! Нашож ви мене вмовляли вернутись? Там мені було добре, як у рідного батька!“

Вона затихла; бачить, що вже дуже мене скривдила, та мабуть побоялась, щоб брат не сварився.

VII.

Я таки того дня й пішла від них, не прощаючись. Брата й дома тоді не було. Вже як там тяжко не буде, думаю, а вдруге не вернусь! Піду світ за очі, щоб мене й не знайшли і не просили! Бо таке в мене серце хитке, що й не встою, як знов проситимуть та молитимуть. І надумалась іти в Київ.

Заходила в Демянівку. Хоч і в стороні вона, та дуже бажала я побачити своїх перших господарів. Поплакала там, і вони зо мною посумували. „Піду до Київа“, кажу їм. „Як далеко буду,

то про мене забудуть, та чи не забуду й я свого лиха“.

— „Нехай Господь помагає, іди з Богом! А коли схочеш до нас вернутись, вертайсь! Ми раді тобі будемо, приймемо тебе, аби живі були“.

Вийшла я від них веселіша теплим ранком. Пішла собі дорогою.

Перехожий, проїжжачий — що їх там на шляху не кидалося в очі, ніхто мене не зайняв, спасибі Богу! I москаль проїде — мине, і крамарський віз простугонить, і пан четвернею проскаче — тільки тебе курявою обнесе, тай знов з поля вітрець повіне і зазеленіють тобі гаї степі; деколи озеро заблищить, чи річка розливається. А що валка чумаків не одна наверталась на очі, то втішно мені було добре слово почути: „Магайбі!“, або дороги розпитатися; тож усе з наших, з простих людей, що горя зазнало і дома і в дорозі, то й душі живої не цурається.

За тиждень прийшла в Київ. Красний, Боже, який! А що вже святі церкви, то й не сказати! А людей, людей! Без ліку, та все мов чужі — минають і не глянуть на тебе. Спочила коло святої Лаври, тай пішla собі служби питати. Ходжу, ходжу, тільки улиці й заулки перехрещую. Увійшла в базар, сей таки точок Подольський, — стоїть купочка молодиць і дівчат. — „Боже помагай!“, кажу.

— „Спасибі!“ — А самі оглядають мене, якай звідки.

„Чи не знаєте“, кажу, „деб тут службу можна знайти?“

— „Еге! ми й самі ждемо, молодичко!“

А се вони, бач, вийшли, чи не найме хто: так уже тут заведено.

„Коли ваша ласка“, кажу, „то я й собі біля вас стану“.

— „Становіться, ми не боронимо“.

Стою я та дивлюсь: люд як та комашня кошошеться, одно на одного наступає, зіходяться, розіходяться, гомонять, кричати, — і люди й пани

і міщани; стукотить, гуркотить. Той своє продає, той приціняється до чужого. Дві молодички гарненько цокотять удвійці, а тут дітвора змагається — чогось не поділили. Перекупка, як жар червонолиця, стала проти сонця, бряжчить коралами та вигукує: „Е, е! коралі добрі! — дивіться ж бо, молодичко! Ось купи, моя любочко, купи, приміряй до лиця! Нуж бо, ну, не соромся!“ — звивається вона коло повновидої, гарної молодиці у білій сорочці і в зеленій хустці. Молодиця не хоче, а вона таки зачепила їй за шию намисто та кричить: „Дивіться, дивіться, добрі люди, що в мене молодиця, як калина, як яблочко, як дівочка, як паняночка“.

— „Та пустіть мене, Бог із вами!“ — відбивається молодиця. — „Я й ваше намисто порву! Оце справді! Чого се ви на мене напались?“ — А сама засоромилася, почервоніла як вишенька, і досадно їй, очиці блищають, і сміється.

Москаль, що якесь старе залізо продавав, заливився, стоїть і всміхається, і не чує, що жвавий міщанин у чемерці штовхта його: — „Москва, Москва! Чи продаєш залізо?“

Постояли ми там годину, а може їй більш. Якась пристарковата пані до нас іде.

„А чи нема тут такої молодиці, щоб місячно згодилася?“

— „Чому нема?“ — кажуть усі. — Можна їй на місяць ізгодитись“.

Тай почали договорятись. Каже та пані: „роби мені їй те і те, і друге їй третє, і все: і біли і вари і ший і мий. Дам тобі на місяць карбованця!“

— „Шукайте собі де инде!“ — кажуть їй, відступаючи від неї. А вона до мене: „чи не згождуся я?“

„Добре, пані!“

Тай пішла за нею. „Все, думаю, що небудь за працюю собі. Роботи не боюсь: треба жити, то треба їй робити, щоб не було від Бога гріха, а від людей сорома. Нема ніде хліба лежачого“.

VIII.

Привела мене пані до своєї гсподи. Невеличкий будиночок; кімнатки низенькі, похилі, а проте стільчики всякі коло стіни рядочком, і зависи на віконцях, і дзеркальце висить, — хоч там таке, що як подивитись у його, то й себе не пізнаєш: так тобі перекривить обличчя... Стріла нас панночка, вже доросла й огryдненка собі, нівроку.

„Що, мамінько“, питає, „наняли?“

— „Ось іде за мною. Якась селючка нагодилась!“

„Оце, мамо! Що зробите, то все не до ладу! Нащо вам селючка здалась? Вона нічого не вміє, ані плаття вигладить, ані вслужити догодне. Хіба будемо на неї дивитись, як на мальовану!“

Стукнула дверима, аж стільчики всі скакнули як живі, і вийшла.

Бачу, що мені недобре тут буде. Деж таки хто чував, щоб дитина так незвичайно з питомою своєю матінкою поводилася?

А стара й слова дочці не промовила.

„Вари“, каже, „обідати, молодице!“ Росказала мені всі там порядки і навчила, що й як, тай покинула мене саму в хаті.

На обід прийшов і чоловік її з крамниць, — такий високий, чорнявий, у сивій чемерці, очі йому веселі й бистрі. Поклонивсь мені, тай каже: „Глядих, молодичко, шануйся, то будемо сватами й братами!“

Спасибі йому, розважив мене трохи тим словом добрым. Тяжко робила я, — Боже, як тяжко! Цілісінський день у роботі: одно ще не скінчу, вже друге мене дожидає. Стара й сама годинки нє посидить дурно; а дочка була вже така вигадчиця, що нехай Господь боронить! Сходить сонечко — вона вередує, і зайде — вередує. І те не добре, і те не до ладу, і не так говориш, і не так ходиш... Та колиб же на мене одну, а то й на свою рідну матір гримає: „Чому“, каже, „в нас не так, як в Іваненківських панів, що в їх усе по панськи, любе й миле, а в нас усе по мужицькому? „Я, каже, „так

жити не можу!“ Тай сяде плакати. Мати вговорює, аж падає коло неї. „Не плач, дочко, не плач! Бог дастъ, і в нас по панськи буде!“

А батько таки просто було, каже: „Ой, дочко, не дурій! Що се ти химеруеш, якісь панські розкоші все вертяться в тебе на думці. Гляди, щоб з тебе добрі люди не сміялись!“

Вона розгнівається й вибіжить.

„А що?“, каже, було, до жінки: „Бог нас покарає, що ми так дитину розпустили! Не буде їй добра у світі, коли такою вередницею зостанеться. Не потурай їй, жінко, бо каятись будеш! Чому ти її на розум не навчиш? Тиж мати, ти перша порадниця. Вона в тебе увесь день божий сидить та гави ловить, і за холодну воду не візьметься. Ти все за багатшими пнешся; придивись лишень, то й побачиш, що ні за чим гнатись. Так повелось тепер, що аби на передніх колесах добрe, а на задніх і не знати що... Коли жалуеш дитину, то навчай гроздьбою, коли не можна просьбою“.

А дочка не дуже то її слухає матери: загне голову, як муштрований кінь, тай вийде з кімнати.

Послав Бог їм лихо: захорував господар та хутко і вмер. Як умирав, покликав дочку, тай каже: „Доню моя мила, доню моя люба! Багацько ти мене журила, та нехай тобі Господь подарує! Послухайся мене хоч тепер, не пнися в пани, не гордуй своїм родом. Твій рід хороший і величний: не плодив ні злодіїв, ні душогубців, як інші багаті роди. Живи, доню, як Бог тобі дав, шануй стару неньку. Нехай би ти коло неї впадала, а не вона на старости літ коло вередливого дівчати. Послухайся доню!“

Вона тільки плаче та в руку його цілує. Поблагословив її та знов питає: „А що, доню, памятатимеш мій завіт тобі?“

— „Памятатиму, татоньку милий!“

Поховали його на Скавиці. Народу зійшлося, міщан, що ніде було й орішку впастi. І не чула, щоб хто лихим словом обніс нашого покійника; всі царства божого йому жадають: такий добрячий був чоловік!

IX.

От дівчина й схаменулась була трохи: і матери поможе в чому, і до мене по людськи заговорить. А там, як почали вчащати якісь приятельки, верхоглядки та верхоумки, то й звели її ні нашо: і дома не сидиться, і робити вже годі, всеб у гостину, та щоб убрання все нове та хороше на їй було. Як дома, то до півдня буде вбиратись, та начепляє на себе всього, що треба, а чого й зовсім не треба, як на кілок у коморі. Аби трохи в матери забрязчало в калиточці, зараз і почне вимагати; а мати така, що послухає й віддасть, та потім нікому так гірко, як мені, бо стара хоче те у хазяйстві навернути, що дочка витратила, — тай тхнути мені не дає: роби, тай роби, тай роби!

Дав Бог весну, віє теплом, із стріх вода капле, сонечко веселенько світить, тане сніг, задзорчали по улицях струмочки, садки зазеленіли... Стали на прощу люди сходитись. Звідки вже не тягнуться у той Київ що весни! Прийшли і з нашого села; якось у базарі вгледіли мене й пізнали.

— „Якже Господь милує?“ — питаютися. — „А твій брат дуже на тебе гнівається. Іздив за тобою у Демянівку, та там дозвавсь, що ти аж у Київ!.. „Коли вона така“, каже, „що мене кидає як лихого пана, що їй не жалко, то й я відчураюсь її!“

„А як вони живуть?“, питают. „Чи здорові, чи живі всі діточки? Чи гаразд у їх у господі?“

— „Де там! Такі стали голі, як турецькі святі! Чогось не ведеться їм. Господь їх святий знає, що то таке! Може то ваші слози їм відливаються. Зубожіли так, що часом і хліба позичають“.

„Земляки мої любі“, кажу їм, „якби то мені вас іще побачити? Чи не зайдете до мене? Я маю дещо братові переслати, то будьте ласкаві, візьміть“.

„Добре“, — кажуть, — „на ранок наготуй, то візьмемо“.

Я вже п'ять карбованців грошима загорювала та ще скринку: то хустку купила, то сорочок справила кілько. От, узяла я ті гроші в калиточку, чо-

тири карбованці братові послала, за пятого ку-
пила то намистечка дівчаткам, то сережечки, то
хрестики хлопцям, то персники, і стрічок, і спід-
ничку старшенькій небозі, — нехай мене згаду-
ють кохані діточки!

Провела земляків, тай з думки мені не йде бра-
това біда. — „Боже мій милю! Може справді се
йому мої слізози відливаються. Нехай же Мати
Божа прощає мене грішну, що я своїму рідному
братіку лихо наплакала! Тай плакати мені не гоже:
є й нещасливіші від мене, і убогі й недужі, та жив-
уть, а я й здухаю, дякувати Господеві, і зароблю-
собі хліба шматок і сорочку. Се мене й Господь
не помилує, коли впаде хоч слізка з моїх очей за
себе самую. Коли вже плакати, то за брата, що
в його й жінка дітки дрібненькі“.

Надумалась я, та ніби мені й працювати весе-
ліше стало. Як вже гордувалася, як орудувала мною-
панночка, а перетерплю. Може ласкавостю своею
та покірливостю втихомирю її, — було, думаю;
та не така то вона вдалася! Бачить, що корюся,
та ще гірш мене зневажає, а далі й бити вже пор-
валась.

„Бог із вами!“, кажу: „nehай хто інший вам
служить, а я не хочу. Мене зроду ніхто ще не бив,
та Бог мені дасть, що й не буде бити ніхто, поки
віку мого!“

— „А ми тобі грошей не дамо! Добудь мі-
сяця. Не дослуживши, не сміеш кидати: ми грошей
не дамо!“

„Та ви з моїх грошей не забагатієте; а я бідна
не буду. Не віддасте, то мені Бог віддасть“.

Стара почала вмовляти: зостанься та зо-
станись, бо жалувала мене, що я їй щиро робила,
не лінувалась і слухняна була, — от як той товкач:
що мені загадають, те й зроблю.

X.

Коли ми тут сваримось і миримось, у ворота-
хтось возом уїзджає. Глянула, тай очам своїм ві-
роньки не йму. Сеж мій братічок ріднесенський!

Вибігла до його: „Братіку мій, соколе! А мені казали, що ти дуже вгнівився на мене!“

— „Ні, сестро моя рідна!“ — говорить. — Так уже я звівся, що ані гніватись, ані жалкувати ні на кого не маю! Нужда мене зістаріла і звялила“.

Бачу я з першого погляду, що він зовсім із лиця спав, аж почорнів. А який же то парубком був! I веселий, і повновидий, як місяць... Так мене й обили слізози.

„Чого тебе Господь приніс, брате?“

— „Здумав собі, тай поїхав. Дуже вже сум великий мене напав. Хотів тебе побачити і світу божого повидати“.

Сили ми в брамі, тай говоримо собі, журимось, а час нам і не змігнеться. Він мені оповідає, яке в його убожество настало, і як жінка, хоч і любить, та неспокійна дуже, як діточки ростуть і мене згадують. Почули від людей, де я і що, як проживаю, то раділи так, що Господи!

Я й кажу йому: „Братіку мій коханий! Ти в мене один у світі: ти в мене батько, і дитина, і родина. Поки здужаю працювати, працюватиму для тебе та для твоїх діток. Нема в мене тепер нічого, тільки два карбованці зароблені в панів, та не знаю, чи віддадуть, а хочу я згодитись на рік. Вони мене вмовляють остатись, то нехай дадуть мені наперед гроші... От візьмеш, тай справиш собі, що там найлучче тобі треба“.

— „Спасибі, сестро!“ — А сам аж руки зламує.

Я пішла до панів. Тільки на поріг, а стара й питає: „Чи останешся? Що те лихо згадувати?!“,каже. „Моя дочка ніколи тебе обижати не буде, се вона так щось із нездоровя“.

„Ta коли ти обижаєшся“, — промовила дочка, „то я й не доторкнусь до тебе“.

„А якже мені, панночко, не обижатись? Хіба се ви мене пожалували, чи що, щоб я вам подякувала?“

— „Ta вже годі!“ — перебиває стара. — „Годись на рік. Що схочеш?“

„А я хочу двадцять карбованців“, кажу.
„Дасьте, то зостанусь, а ні, то піду де у друге місце служити. І гроши хочу всі наперед“.

Вони почали торгуватись: і дуже дорого, і гроши не можна разом. А я, як сказала, то й не відступаюся свого слова.

— „Ну“, — кажуть, — „нічого з тобою робити! Дамо двадцять рублів, тільки не всі разом. Дай свою бумагу, а тобі ось п'ятьнацять карбованців“.

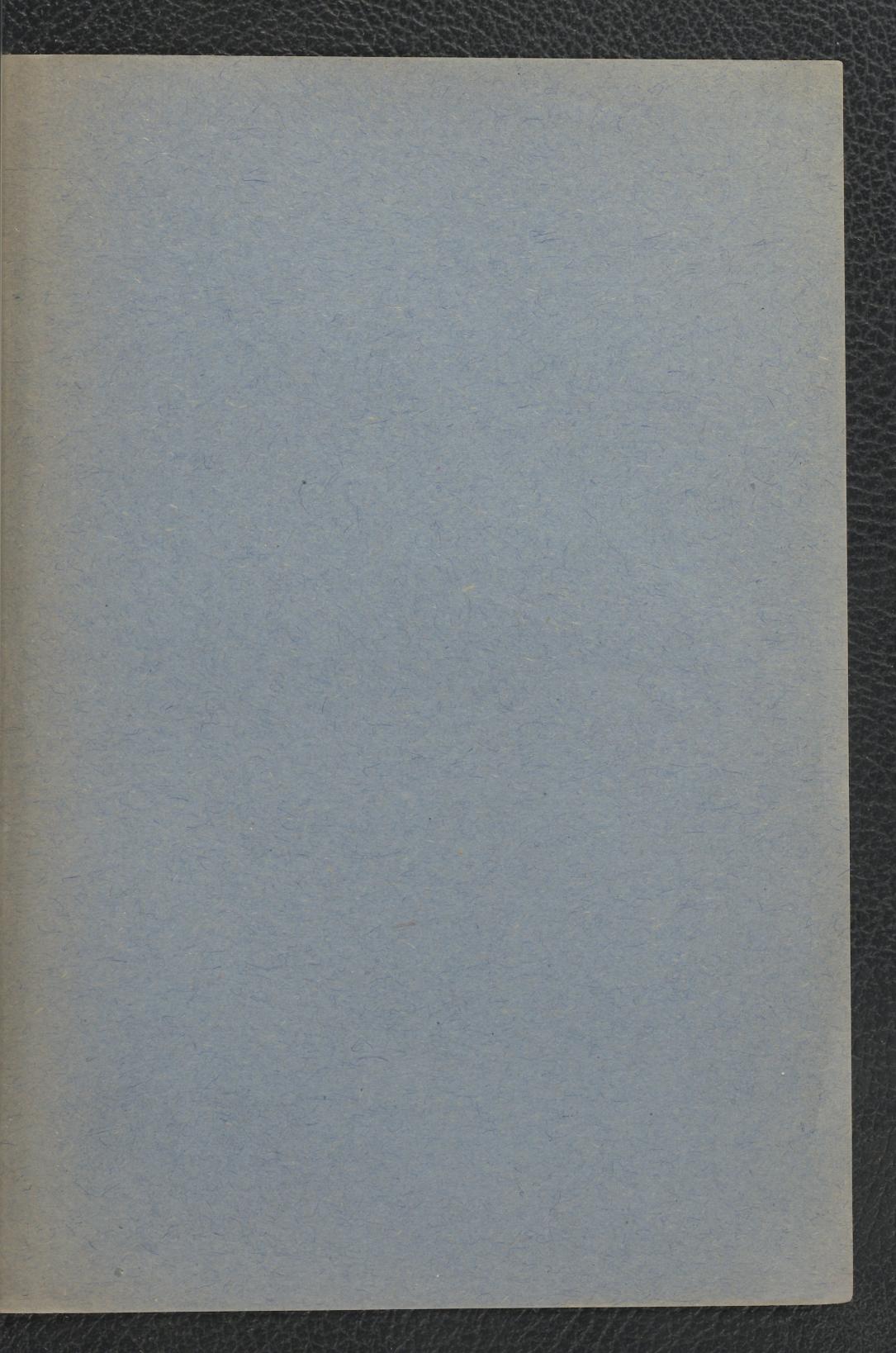
„Візьму“, думаю собі, — „хоч п'ятьнацять: йому тепереньки дуже потрібно“. Віддала ту бумагу, що пан-отець мені дав, узяла гроши, подякувала, тай до брата.

„На“, кажу, „брратіку мій! Нехай тобі на добре поживання будуть!“

Побув він зо мною два дні. Весело було й прокинутись, що побачу його, поговорю. Що то рідне, та своє!

Служку таки в тих самих панів. Іще два місяці мені до року зосталося. Важко, Боже, як — ледачому годити! Та вже найнялась, як продалась, — треба служити! А добуду року, то може дасть мені Господь, що добре місце натраплю собі. Аби схотів, то знайдеш на свої руки муки!

Biblioteka Narodowa
Warszawa

30001020255372